

Załącznik nr 2 Autoreferat

Imię i nazwisko: Alicja Zofia Nowak

Posiadane dyplomy i stopnie naukowe:

- magister filologii ukraińskiej w zakresie literaturoznawstwa ukraińskiego, dyplom z wyróżnieniem wydany przez Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w czerwcu 1997 r.
- doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, na podstawie rozprawy *Człowiek wobec wieczności w ukraińskim piśmiennictwie żałobnym końca XVI i w XVII wieku*, recenzenci: prof. Aleksander Naumow UJ, prof. Zdzisław Kijas PAT, promotor prof. Włodzimierza Mokry, dyplom wydany przez Radę Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego 23 czerwca 2005 r.

Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu:

- 1997 – 1998 - staż w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej UJ
- 1998 – 2003 - pracownik naukowo-dydaktyczny zatrudniony na etacie asystenta w Katedrze Filologii Ukraińskiej Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej UJ
- na przełomie 1999/2000 r. urlop macierzyński
- od 2003 pracownik naukowo-dydaktyczny zatrudniony na etacie asystenta (do 2008 r.), a następnie adiunkta (mianowanie od roku akademickiego 2008/2009) w Katedrze Ukrainoznawstwa na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ
- w 2010 r. urlop macierzyński.

Osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.).

Monografia naukowa:

Priesthood in the Teachings for the Clergy. On the History of Religious Reform in the Kievan Metropolitanate throughout the 16th and 17th Centuries, Krakow 2017, ss 426.

Recenzenci wydawniczy:

Prof. Ihor Isiczenko (Uniwersytet im. W.N. Karazina w Charkowie, Uniwersytet Kijowsko-Mohylańska Akademia w Kijowie)

Dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT (Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie)

Artykuły naukowe:

1 *O grzechu pijaństwa w ruskich naukach dla kapłanów (metropolia kijowska od XI – do pocz. XVIII w.)*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 17, 2017, s. 353-378.

2. *Reforma duchowieństwa wschodniego w Rzeczypospolitej w świetle ogólnego programu odnowy Kościoła*, [w:] *Między Wschodem a Zachodem. Prawosławie i unia*. (t. 11: *Kultura Rzeczypospolitej w dialogu z Europą. Hermeneutyka wartości*), pod redakcją Marzanny Kuczyńskiej, Warszawa 2017, s. 174-195.

3. *Bracka oferta wydawnicza a odnowa kapłaństwa w Rzeczypospolitej - wybrane przykłady (pierwsza połowa XVII w.)*, [w:] *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne*, t. 12: *Ośrodki kultury dawnej Słowiańszczyzny i ich znaczenie dziejowe*, pod redakcją Marzanny Kuczyńskiej, Jana Stradomskiego, Kraków 2017, s. 181-210.

4. *Традиційні теми повчань для священників у Євангелії Учительному Кирила Транквіліона Ставровецького – континуація і зміна*, [w:] *Кирило Транквіліон Ставровецький – Проповідник Слова Божого*, ред. Богдана Криси, Дарія Сироїд, (Серія «Київське християнство», т. 6; Серія «Львівська медієвістика», вип. 5), Львів 2017, s. 125-142.

5. *Źródła wiedzy dla kapłana – przedmowy w XVII-wiecznych nomokanonach metropolii kijowskiej*, [w:] *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich*. Seria III, t. 2, *Chrześcijaństwo w kulturze, sztuce i historii*, pod redakcją Zofii Abramowicz, Krzysztofa Korotkich, Białystok 2016, s. 283-301.

6. *Materiały niekonieczne w księgach liturgicznych: objaśnienia dla kapłanów na przykładzie „antimensionu”*, [w:] *O miejsce książki w historii sztuki*, pod redakcją Agnieszki Gronek, Kraków 2015, s. 147-174.

7. *Czysta wiara i innowierczy świat w ruskich naukach i przysięgach kapłańskich do XVII w.*, [w:] *Krakowsko-wileńskie studia slawistyczne*, t. 9: *Słowiańska mozaika kultur wobec historii (nie)tolerancji i waśni religijnych*, pod redakcją Doroty Gil, Marzanny Kuczyńskiej, Kraków 2014, s. 119-132.

8. *Symbole władzy i odpowiedzialności biskupiej w kulturze duchowej metropolii kijowskiej do początku XVIII w.*, [w:] *Symbole władzy. Władza symboli*, pod redakcją Magdaleny Dyras, Barbary Suchoń-Chmiel, Tomasza Kwoki, Kraków 2014, s. 117-133.

9. *Pieczerska oferta wydawnicza w pierwszej połowie XVII wieku a rozwój kaznodziejstwa prawosławnego*, [w:] *Rola monasterów w kształtowaniu kultury ukraińskiej w wiekach XI – XX*, pod redakcją Agnieszki Gronek, Alicji Nowak, Kraków 2014, s. 209-221.

Moje zainteresowania badawcze skryształizowały się w pierwszych latach pracy na stanowisku asystenta w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Skupiają się one wokół ruskiej literatury i kultury piśmienniczej w państwie polsko-litewskim, a szczególnie na zagadnieniach związanych z religijnymi i kulturalnymi przemianami w Kościele prawosławnym i unickim, które dotyczą odnowy Cerkwi wschodniej, a w ostatnim okresie coraz częściej nazywane są „odrodzeniem cerkiewnym”.

Ruch ten był ściśle powiązany z procesem reform protestanckich i katolickich, zainicjowanych w XVI wieku w I Rzeczypospolitej, jednak praktycznie do tej pory nie stał się przedmiotem specjalnych badań naukowych ani w Polsce, ani poza jej granicami.

Dotychczasowe prace badawcze, podejmowane głównie przez specjalistów ukraińskich, często pomijały prawdę o religijnych źródłach przemian kulturalno-społecznych w XVI-XVII wieku na Rusi zachodniej i południowej, co dawało dalece niepełny, a nawet zafałszowany ich obraz. Wartościową i osobną pracą poświęconą temu tematowi jest jak dotąd jedynie wydana w języku angielskim, ukraińskim i polskim monografia Borysa Gudziaka *Kryzys i reforma (Crisis and Reform: The Kievan Metropolitanate, the Patriarchate of Constantinople, and the Genesis of the Union of Brest*, Harvard 1992, pierwsze wydanie). Inne studia, w tym polskie, podejmują problem reformy Kościoła wschodniego w XVI-XVII wieku jako poboczny lub uzupełniający (m.in. dotyczą one rozwoju drukarstwa, historii homiletyki, życia i działalności wybitnych postaci, głównie Melecjusza Smotryckiego lub Piotra Mohyły, stosunków międzywyznaniowych).

Ustalenia zawarte w monografii habilitacyjnej oraz artykułach naukowych w istotny sposób przyczyniają się do poszerzenia wiedzy na temat samego odrodzenia cerkiewnego, jak i jego przebiegu. Warto podkreślić, że rzecznicy idei odnowy, a także działacze, wprowadzający ją w życie byli pełnoprawnymi (współ)twórcami bogatej, wielonarodowej i wielojęzycznej kultury państwa polsko-litewskiego.

Już w XVI stuleciu w okresie dynamicznej rywalizacji międzywyznaniowej, a po unii brzeskiej 1596 roku, gdy oficjalnie zniesiono Cerkiew prawosławną w Rzeczypospolitej, w kulturze ruskiej nastąpiły ważne, twórcze przeobrażenia. Ruscy obywatele Rzeczypospolitej, manifestując swoje przywiązanie do wschodniochrześcijańskiej tradycji i walcząc o zachowanie tożsamości, zaczęli wdrażać wielopoziomowy program reformy religijnej i kulturalnej, coraz śmielej otwierając się na doświadczenie i rozwiązania zastosowane wcześniej przez innowierców; do najważniejszych należała organizacja i rozwijanie oświaty, upowszechnienie druku, aktywizacja kaznodziejstwa.

Przedłożone do oceny osiągnięcie naukowe (rozprawa oraz artykuły badawcze, zgodnie z 16 art. ustawy 2), to rezultat pierwszej próby naukowego oświetlenia najważniejszego nurtu odrodzenia Cerkwi wschodniej w państwie polsko-litewskim, jakim była odnowa stanu duchownego, podjęta początkowo przez środowiska świeckie (magnateria, mieszczańskie bractwa religijne), a następnie także elity cerkiewne (biskupi, klasztory). Główny akcent położony został w tym procesie na odbudowę etosu kapłana, tak jak to odbywało się w Kościołach reformowanych i Kościele rzymskim. Formacyjna, moralna i intelektualna odnowa wschodniego duchowieństwa także miała być czynnikiem decydującym o wzroście duchowo-religijnym Kościoła „greckiego”, a w szerszej perspektywie o rozwoju

ruskiej kultury na obszarze metropolii kijowskiej, podległej patriarchatowi w Konstantynopolu, i całego ruskiego społeczeństwa.

Proces odnowy ruskiego duchowieństwa, którego pierwszy etap miał miejsce już w czasach przedmohylańskich, prezentuję w rozdziale monografii zatytułowanym *On the Sources of Teachings for Priests* (s. 13-110). Omawiam tam obszernie najważniejsze materiały źródłowe wydane przez Cerkiew na przełomie XVI i XVII wieku z myślą o kształceniu i samokształceniu duchowieństwa. Z rozdziałem tym koresponduje artykuł *Reforma duchowieństwa wschodniego w Rzeczypospolitej w świetle ogólnego programu odnowy Kościoła* (nr 2 wykaz powyżej) z tomu zbiorowego pt. *Między Wschodem a Zachodem. Prawosławie i unia* (Warszawa 2017).

Kwestiami najczęściej podejmowanymi przez ruskich reformatorów w ramach programu odbudowy autorytetu kapłana były: 1) moralne, merytoryczne i praktyczne przygotowanie duchowieństwa do posługi; 2) porządek liturgicznej służby celebransa; 3) nauczanie z ambony i wymagania stawiane cerkiewnym nauczycielom; 4) godność i odpowiedzialność posługi prezbitera i biskupa.

Dwa pierwsze tematy zostały obszernie przedstawione w monografii w rozdziałach dotyczących: kandydatów do stanu duchownego (*On Candidates for the Clerical State*, s. 111-259) oraz przygotowania kapłana do liturgii (*A Priest's Preparation for the Liturgy*, s. 261-358). Zanim jednak zostały one włączone do książki, swoje ustalenia badawcze poddałam wstępnej ocenie specjalistów, wygłaszając referat na międzynarodowej konferencji (*Cerkiew w drodze*, Supraśl 2015), a następnie publikując pierwsze wyniki w recenzowanych monografiach zbiorowych (artykuły: *Na drodze reformy. O kandydatach do stanu duchownego w metropolii kijowskiej (XVI-XVII w.)*; *Przygotowanie kapłana do liturgii w świetle nauk dla kapłanów* (załącznik 3).

Wybranych zagadnieniom spośród wymienionych wyżej kręgów tematycznych, poświęciłam uwagę także w innych artykułach naukowych. Moralności duchowieństwa dotyczy tekst: *O grzechu pijaństwa w ruskich naukach dla kapłanów (metropolia kijowska od XI – do pocz. XVIII w.)*, a przygotowania do posługi liturgicznej: *Materiały niekonieczne w księgach liturgicznych: objaśnienia dla kapłanów na przykładzie „antimensionu”* (wykaz powyżej).

Tematy nr 3 i 4, dotyczące formacji kapłana, przedstawione zostały w rozprawie w sposób skrótowy, najpierw w rozdziale pierwszym monografii, zawierającym przegląd najważniejszych nauk dla kapłanów oraz w dwu kolejnych rozdziałach w ramach wspomnianych wyżej kluczowych zagadnień poświęconych posłudze kapłańskiej. Szerzej

omówiłam je w artykułach naukowych, do których odsyłam w monografii, jako do studiów uzupełniających:

a) *Czysta wiara i innowierczy świat w ruskich naukach i przysięgach kapłańskich do XVII w.*,

b) *Symbole władzy i odpowiedzialności biskupiej w kulturze duchowej metropolii kijowskiej do początku XVIII w.*,

c) *Pieczerska oferta wydawnicza w pierwszej połowie XVII wieku a rozwój kaznodziejstwa prawosławnego*

- oraz w artykule spoza powyższego wykazu osiągnięć:

d) *Posługa duszpasterska w refleksji prawosławnych w XVII w. - wybrane zagadnienia* (załącznik 3).

Drugim, ważnym celem przedkładanych osiągnięć naukowych – anglojęzycznej monografii habilitacyjnej, polsko- i ukraińskojęzycznych publikacji i wystąpień konferencyjnych – jest popularyzacja źródeł, stanowiących podstawę badań. Są to w większości teksty mało znane, rozproszone po różnych typach starych cyrylickich druków, przeważnie wykorzystywane w funkcji ramy wydawniczej ksiąg, ale znakomicie ilustrujące dynamikę życia kulturalnego i procesu odnowy badanego okresu. Mogą również zainteresować przedstawicieli innych dyscyplin badawczych (np. z obszaru nauk społecznych).

Zasadnicza część wykorzystanych przeze mnie materiałów źródłowych to nauki dla kapłanów, które dotychczas w ogóle lub w minimalnym stopniu służyły do badań nad religijnym i kulturalnym odrodzeniem w metropolii kijowskiej. Są to głównie prace drukowane, rzadziej rękopiśmienne, zarówno przekładowe, jak i rodzime – ruskie; dawne (np. z okresu Rusi Kijowskiej) i nowsze, które zostały spopularyzowane na terenie metropolii kijowskiej w okresie od XVI do początku XVIII w.

Przeprowadzone przeze mnie kwerendy biblioteczne (w Polsce m.in. Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Książąt Czartoryskich, Zbiory Czapskich, Biblioteka Narodowa w Warszawie; ukraińskie archiwa i biblioteki: Muzeum Historii Sztuki, Narodowa Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka, Muzeum Historyczne i Muzeum Historii Religii we Lwowie) pozwoliły stwierdzić, iż w metropolii kijowskiej nauk kierowanych do duchowieństwa dystrybuowano znacznie więcej niż pokazują to dostępne obecnie szczegółowe katalogi ksiąg z XVI–XVIII w. Rejestrują one przed wszystkim osobne prace, zazwyczaj obszerne pomoce duszpasterskie, takie jak katechizmy, traktaty i podręczniki dotyczące liturgiki, teologii czy

duszpasterstwa, których pojawienie się było świadectwem krzepnięcia reformy. Tego typu książki drukowano przede wszystkim w drugim okresie odrodzenia cerkiewnego (od czasów Piotra Mohyły), podczas gdy podstawą codziennego formowania kapłana były prace mniejsze, często umieszczane w składzie większych religijnych prac.

Niezwykle bogatym źródłem wiedzy na temat posługi kapłańskiej okazały się różnego typu pouczenia z paratekstów druków użytku cerkiewnego (przedmowa, list dedykacyjny, nauka formacyjna, rycina), które z racji przeznaczenia docierały do założonego adresata (publikacje: nr 5 z wykazu; nr 14, 15, 23 z zał. 3). Formujący wpływ tych tekstów mógł być znaczący, zważywszy na fakt, że w ramie wydawniczej tych ksiąg zwykle występował więcej niż jeden element tego rodzaju (np. kilka przedmów lub różne ich warianty).

Dodatkowe nauki, instrukcje, wskazówki i różnorodne dodatki rozszerzające wiedzę kapłanów i wspomagające duszpasterzy w ich codziennej pracy znajdują się również w składzie ksiąg, kierowanych do szerszego grona odbiorców, nie tylko do kapłanów. Na ogół nie były one wyszczególniane w spisach treści, czego przykładem może służyć zbiór kaznodziejski Cyryla Trankwiliona Stawroweckiego (1619) (publikacja nr 4 z wykazu), czy też praca Atanazego Kalnofojskiego opisująca cuda w ośrodkach monastycznych (1638) (publikacja nr 9 z wykazu).

Za szczególnie wartościowe świadectwo wczesnej, ale już bardzo dojrzałej myśli odnowicielskiej uważam bracką edycję pism Ojców Kościoła z 1614 r. Temu nie dostrzeżonemu przez badaczy, bogatemu zbiorowi literatury formacyjnej i pouczającej autorstwa wczesnochrześcijańskich twórców, poświęciłam szczególną uwagę w artykule pt. *Bracka oferta wydawnicza a odnowa kapłaństwa w Rzeczypospolitej – wybrane przykłady (pierwsza połowa XVII w.)*, dołączając do niego także aneks ze spisem zawartych w tomie prac dotyczących kapłaństwa (publikacja nr 3 z wykazu).

Materiałów występujących opcjonalnie w ówczesnych księgach cerkiewnych dotyczyły moje wystąpienia konferencyjne (por. załącznik 4, konferencja nr 4, 7, 12, 13, 17, 20), popularyzowałam wiedzę na ich temat poprzez publikację naukowych artykułów w:

– w monografiach zbiorowych:

- a) *Традиційні теми повчань для священників у Євангелії Учительному Кирила Транквіліона Ставровецького – континуація і зміна;*
- b) *Źródła wiedzy dla kapłana – przedmowy w siedemnastowiecznych nomokanonach metropolii kijowskiej;*
- c) *Materiały niekonieczne w księgach liturgicznych: objaśnienia dla kapłanów na przykładzie „antimensionu”*

- (wykaz powyżej);
- oraz w artykułach spoza wykazu:
 - d) *Materiały opcjonalne w drukowanym służebniku – wybrane przykłady z metropolii kijowskiej (XVI–XVII w.)*,
 - e) *Artykuły wstępne w księgach liturgicznych jako źródło wiedzy dla celebransów w metropolii kijowskiej w XVI–XVII w.*
 - f) *„Księgi cerkiewne” w pouczeniach dla kapłanów (XVII -wieczne starodruki w metropolii kijowskiej)* (załącznik nr 3).

W pracach wskazanych jako osiągnięcie naukowe wykazałam, że program odnowy Cerkwi w głównych swoich założeniach nie odbiegał od programu innych Kościołów, pomimo że Cerkiew funkcjonowała w trudniejszych warunkach eklezjalno-organizacyjnych. Prezentowane tu badania, rzucając nowe światło na historię „odrodzenia cerkiewnego”, skorygowały tezę o całkowitym upadku kultury prawosławnej, skutkiem czego elity cerkiewne nie były zdolne do podjęcia działań naprawczych.

Ważnym zapleczem prowadzonych badań były uzyskane granty. Pierwszy grant z Narodowego Centrum Nauki, w którym pełniłam funkcję kierownika, uzyskałam w 2015 r. na realizację zadania badawczego pt. *Kapłan w ruskich naukach dla duchowieństwa* (lata 2015–2017). Środki zaplanowane na realizację grantu pozwoliły mi na dwumiesięczny pobyt we Lwowie, pracę nad starymi drukami w tamtejszych muzeach i bibliotekach oraz zamówienie kopii kilku trudno dostępnych tekstów. Uwieńczeniem prac wykonanych w ramach konkursu OPUS jest książka habilitacyjna i część towarzyszących jej, przedłożonych do oceny, artykułów naukowych.

W drugim grantcie, który zakończył się w 2017 r. pełniłam funkcję jednego z wykonawców. Był to projekt Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki na realizację zadania badawczego *Kultura pierwszej Rzeczypospolitej w dialogu z Europą. Hermeneutyka wartości*, pod kierownictwem naukowym profesor Aliny Nowickiej-Jeżowej (UW). Mój udział w projekcie skutkował uczestnictwem w konferencjach naukowych i publikacją rozdziału pt. *Reforma duchowieństwa wschodniego w Rzeczypospolitej w świetle ogólnego programu odnowy Kościoła* w monografii zbiorowej: *Między Wschodem i Zachodem. Prawosławie i unia*, red. Marzanna Kuczyńska, Warszawa 2017 (seria: *Kultura Rzeczypospolitej w dialogu z Europą. Hermeneutyka wartości*, t. XI).

Grantowe środki finansowe umożliwiły mi badania i popularyzację ich wyników, ważną dla mnie wartością udziału w wyżej wymienionych projektach było również potwierdzenie potrzeby prowadzenia przedstawionych badań.

Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

W okresie asystentury (od 1998 r.) zebrałam materiały źródłowe i na podstawie szerzej niewłączonej wcześniej do badań naukowych ruskiej funeralnej literatury okolicznościowej XVI–XVII-wieku (kazania, epicedia, lamenty, cykle trenologiczne, epitafia, testamenty, katechizmy, traktaty o dobrym życiu i umieraniu i in.) napisałam rozprawę doktorską pt. *Człowiek wobec wieczności w ukraińskim piśmiennictwie żałobnym końca XVI i w XVII wieku*. W 2002 roku Rada Wydziału Filologicznego UJ zatwierdziła otwarcie mojego przewodu doktorskiego. W 2005 roku otrzymałam pozytywne recenzje, w tym jedną wnioskującą o przyznanie nagrody Prezesa Rady Ministrów RP, której ze względów formalnych nie otrzymałam (przekroczony 30 rok życia). W tym samym roku odbyła się obrona pracy doktorskiej oraz nadanie stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa przez Radę Wydziału Filologicznego UJ. W latach 2005–2008 pracowałam nad popularyzacją naukowych ustaleń poczynionych w rozprawie doktorskiej. Efektem były polsko- i ukraińskojęzyczne wystąpienia na międzynarodowych konferencjach w Polsce, na Ukrainie i w Czechach (załącznik nr 4) oraz publikacje artykułów naukowych w języku polskim i ukraińskim:

- a) *Lekarstwo na grzeszne pomysły, czyli piśmiennictwo ukraińskie o chorobach duszy (XVII w.)*;
- b) *Людина між тлінністю та вічністю в руських похоронних проповідях XVII ст.*;
- c) *Testament – integralna część przygotowań do dobrej śmierci w refleksji prawosławnych kręgu kijowskiego (XVII w.)*;
- d) *Події кінця світу – XVII -вічна православна спроба наближення проблеми (Річ Посполита)*.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych zajęłam się również poszukiwaniem, analizą i opracowaniem nowego materiału źródłowego (m.in. kazania z obszaru białoruskiego), rozszerzającego bazę źródłową doktoratu. Rezultatem tych prac było przygotowanie uzupełnionej wersji rozprawy doktorskiej, która w 2008 r. ukazała się nakładem krakowskiego wydawnictwa Collegium Columbinum pod tytułem: *Człowiek wobec wieczności. Ukraińskie i białoruskie prawosławne piśmiennictwo żałobne w XVII w.* (Kraków 2008). Wtedy też w wyniku konkursu uzyskałam mianowanie na stanowisko adiunkta w Katedrze Ukrainoznawstwa na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ.

W obecnych swoich naukowych badaniach kontynuuję studia nad zagadnieniami podejmowanymi w czasach pracy nad doktoratem, opierając się na nowych źródłach, efektem

tego jest m.in. najnowszy referat konferencyjny *Czyściec kontra mytarstwa w polemice czasów Unii w Brześciu* (Wrocław 2017), przyjęty do druku w punktowanym czasopiśmie *Slavica Wratislaviensia*. Sięgam także po bogaty materiał źródłowy, głównie kaznodziejski, który zgromadziłam w poprzednich latach. W oparciu o teksty funeralne i okolicznościowe przygotowałam wystąpienia konferencyjne (załącznik 4) oraz publikacje w monografiach zbiorowych:

- a) „*Filary wytrwałości*”, „*diamenty stateczności*”, „*pałace wiary*” – *barokowe rozważania o cnocie stałości w prawosławnej literaturze okolicznościowej (Rzeczpospolita XVII w.)*;
- b) „*Szemrzące strumyki*”, „*rajskie ptaki*”, „*złote grona*” – *wizja pośmiertnej nagrody w XVII-wiecznej prawosławnej literaturze w Rzeczypospolitej*;
- c) *Znaczenie płaczu w XVII-wiecznym ukraińskim obrzędzie żałobnym* i w czasopismach naukowych z ministerialnej listy B;
- d) *Argument „zmysłowy” w XVII-wiecznych prawosławnych kazaniach w Rzeczypospolitej*;
- e) *Wiecznotrwały pożytek ze śmiertelnego ciała w refleksji prawosławnych kaznodziejów w Rzeczypospolitej (XVII w.)*;
- f) *Starość nie tylko latami mierzona w ruskiej literaturze żałobnej (XVII w.)*.

Funeralia wykorzystuję również do aktualnie prowadzonych badań nad religijną odnową Cerkwi. W oparciu o kazania żałobne oraz przedmowy i dedykacje druków kijowskich przygotowałam artykuł dotyczący odnowicielskiej działalności ruskiego reformatora pt. *Archimandryta Elizeusz Pletenecki – duszpasterz, reformator religijny, działacz kulturalny w drukach kijowsko-pieczerskich* (zał. nr 3). Szczególnie wdzięcznym źródłem informacji na temat preferowanego ideału kapłana okazały się żałobne teksty wzorcowe. Rezultatem ich analizy i opracowania stała się kolejna publikacja z 2017 r. pt. *Rola kazań żałobnych w ruskim (ukraińskim i białoruskim) odrodzeniu cerkiewnym (Rzeczpospolita w XVII w.)* (zał. nr 3).

Moje aktualne zainteresowania badawcze są po pierwsze ukierunkowane na kontynuację studiów nad problemem posługi kapłańskiej, zwłaszcza kwestią odbudowy autorytetu kapłana w parafii czy biskupa w diecezji. Przygotowuję wystąpienia konferencyjne oraz publikacje skupione na problematyce relacji między duchowieństwem i wiernymi, dotyczące m.in. tematu czci należnej kapłanom, wizji kapłaństwa jako daru dla świata, czy władzy kapłana widzianej w relacji do świeckiej idei przywództwa.

Drugi nurt badań powiązany jest z badaniem funkcji, którą w epoce odnowy pełniły w metropolii kijowskiej teksty umieszczone w ramie wydawniczej ksiąg drukowanych (wstępy, przedmowy, posłowania, kolofony) oraz inne rozproszone w ich składzie elementy paratekstowe (np. poszerzone rubryki liturgiczne, ogłoszenia, ryciny z komentarzem). Efektem rozpoczętych na tym polu badań jest artykuł pt. *Co za rozum zamyka w sobie ta księga. Rama wydawnicza druków cerkiewnych jako źródło wiedzy o księdze*, w którym analizie poddałam materiał otwierający księgę w siedemnastowiecznych edycjach oktoicha oraz artykuły: *Elementy świeckie w ramie wydawniczej siedemnastowiecznych ksiąg cerkiewnych w Rzeczypospolitej (wybrane przykłady)* (Kraków 2017); *Materiały opcjonalne w drukowanym słuźebniku - wybrane przykłady z metropolii kijowskiej (XVI-XVII w.)*, „Poznańskie Studia Slawistyczne”, t. 14: *Habent sua fata libelli...*, 2018 (przyjęte do druku). Mieszczą się w tym polu badawczym także te artykuły, wymienione wcześniej, które dotyczyły materiałów opcjonalnie występujących w księdze drukowanej i służących poszerzaniu wiedzy kapłana.

Swoje zainteresowania badawcze realizowałam również będąc organizatorką w 2010 roku międzynarodowej konferencji naukowej pt. *Rola monasterów w kulturze ukraińskiej*, a następnie autorką jednego z artykułów i redaktorką innych, które znalazły się w wydanym jako rezultat tego spotkania, recenzowanym tomie w 2014 roku. Druk tej monografii zainspirował mnie i dr hab. Agnieszkę Gronęk – współredaktorkę zbioru – do powołania serii wydawniczej zatytułowanej *Studia nad kulturą cerkiewną w dawnej Rzeczypospolitej*. Pierwszy recenzowany tom artykułów pod tym tytułem ukazał się w roku 2016, w roku bieżącym rozpoczęliśmy prace nad przygotowywaniem kolejnego zbioru studiów. Podobnie jak w poprzednich zbiorach monograficznych autorami artykułów są przedstawiciele różnych dyscyplin badawczych, m.in. filolodzy, kulturoznawcy, historycy, historycy sztuki, muzykolodzy reprezentujący polskie i zagraniczne ośrodki naukowe.

Aktualnie biorę udział w projekcie Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki pt. *Kazania w kulturze polskiej*, który zakłada edycje kolekcji kazań tematycznych. W ramach prac przygotowuję tłumaczenie na język polski kazania na Boże Narodzenie prawosławnego autora Cyryła Trankwiliona Stawroweckiego.

Podsumowując, w okresie adiunktury brałam udział w 25 konferencjach naukowych krajowych i międzynarodowych w Polsce i na Ukrainie (załącznik nr 4), opublikowałam anglojęzyczną monografię (23 arkusze wydawnicze) i 29 artykułów w języku polskim i ukraińskim, zredagowałam 2 monografie zbiorowe (zał. 3). Wzięłam udział w 3 projektach badawczych, raz w charakterze kierownika projektu i dwa razy będąc współuczestnikiem przedsięwzięcia.

Aniela Nowak